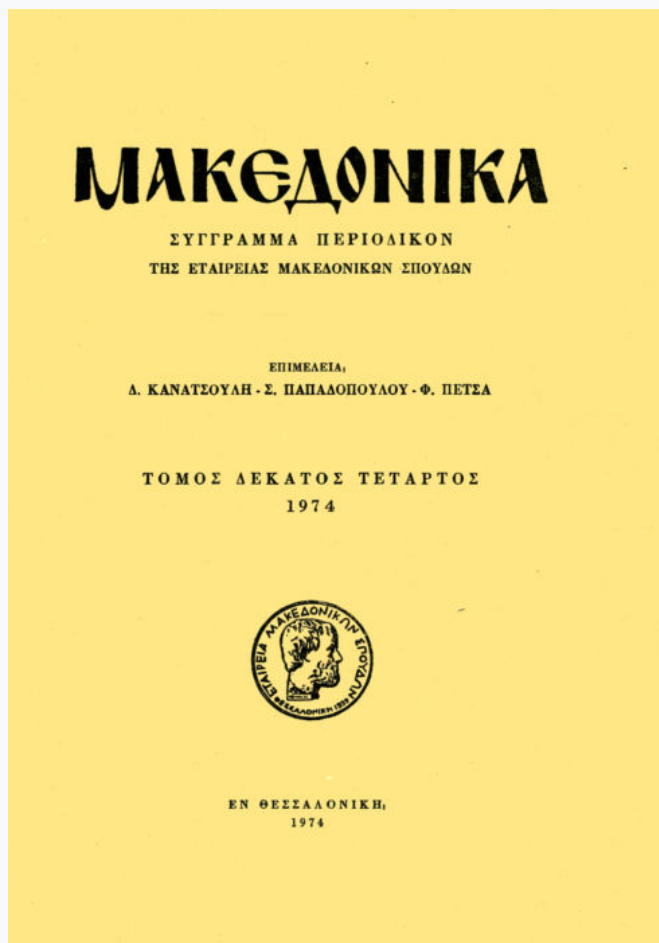

Μακεδονικά

Τόμ. 14, Αρ. 1 (1974)

Εκ της αρχαίας Βεροίας

Αικ. Ρωμιοπούλου, Ιωαν. Τουρατσόγλου

doi: [10.12681/makedonika.581](https://doi.org/10.12681/makedonika.581)

Copyright © 2014, Αικ. Ρωμιοπούλου, Ιωαν. Τουρατσόγλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ρωμιοπούλου Α., & Τουρατσόγλου Ι. (1974). Εκ της αρχαίας Βεροίας. *Μακεδονικά*, 14(1), 163–174.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.581>

ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

1. Ρωμαϊκαὶ ὁδοὶ

Φιλολογικαὶ καὶ ἐπιγραφικαὶ μαρτυρία ἀφ' ἐνὸς καὶ τὰ κατὰ τύχην ἢ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ἰδιαιτέρως τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου, ἀποκαλυφθέντα ἀρχαῖα λείψανα ἀφ' ἐτέρου, ἔχουν ἤδη ἀποδείξει, ὅτι ἡ Βέροια¹ ὑπῆρξε μία ἀξιόλογος πόλις, ἡ ὁποία διεδραμάτισεν ἄλλοτε πρωτεύοντα ἄλλοτε δευτερεύοντα ρόλον εἰς τὰ κοινὰ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου μέχρι καὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ καὶ γενικῶς τὰ κινητὰ εὐρήματα τὰ προελθόντα τόσον ἐξ οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς ἐλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου δὲν ἀποκλείουν εἰς τὸ μέλλον, λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἀποκαλύψεως νέων στοιχείων, τὴν ἐκπόνησιν μιᾶς συνθετικῆς ἐργασίας σχετικῆς μὲ τὴν πολεοδομικὴν ἐξέλιξιν τῆς πόλεως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ μέχρι σήμερον ὅμως ἀνασκαφικὰ δεδομένα, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὸν σχηματισμὸν μιᾶς πλήρους εἰκόνης, ἀποδεικνύουν τοῦλάχιστον μετ' ἀρκετῆς βεβαιότητος, ὅτι δύο ὑπῆρξαν αἱ πλέον σημαντικαὶ ἀπὸ πλευρᾶς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος χρονικαὶ περίοδοι: ἡ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.² καὶ οἱ 2ος καὶ 3ος αἰῶνες³ μ.Χ., ἥτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐντεύθεν. Βεβαίως τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὑπῆρξεν διακοπὴ τις τοῦ οἰκοδομικοῦ προγράμματος εἰς τὸ μεταξύ τῶν ἀνωτέρω περιόδων διάστημα, διότι τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Ἀπλῶς ἔνεκα τῆς συνεχοῦς κατοικήσεως ἔχομεν ἐντατικὴν χρῆσιν τῶν αὐτῶν οἰκοδομημάτων, ἀνακατασκευὰς ἢ συμπληρωματικὰς οἰκοδομήσεις μὲ χρησιμοποίησιν ὑλικοῦ παλαιότερων χρονικῶν περιόδων, ὥστε νὰ καθίσταται προβληματικὴ ἡ συλλογὴ στοιχείων διὰ μίαν συστηματικὴν μελέτην ὅλων τῶν οἰκοδομικῶν φάσεων τῆς πόλεως. Αἱ νεώτεροι δὲ χρονικαὶ περίοδοι τοῦ Βυ-

1. Γενικῶς περὶ τῆς Βεροίας βλ. EAA, τ. VII, σ. 1135-1139, λέξεις Veria καὶ Suppl. EAA, σ. 8^ο 9.

2. C. H. E d s o n, The Antigonids, Heracles and Beroea εἰς τὸ περιοδικὸν «Harvard Studies in Class. Philology», τ. XLV (1934), σ. 232 κ.ε.

3. Λουκιανοῦ, Λούκιος ἡ ώνος, 34. Δ. Κ α ν α τ σ ο ὕ λ η, Μακεδονικὰ Μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 16-21.

ζαντίου και της Τουρκοκρατίας αλλά και ο σύγχρονος οικόδομικός οργανισμός που παρατηρείται εις την Βέροιαν, συνετέλεσαν έτι περισσότερον εις την καταστροφήν πολυτίμων στοιχείων δια την μελέτην της ιστορίας της, αρχαίας πόλεως.

Παρ' όλας αυτάς τας δυσκολίας και την σχετικώς πρόσφατον μεθοδικήν διερεύνησιν του αρχαίου παρελθόντος της Βεροίας, δέν είναι όλίγα-τά μέχρι τουδε συλλεγέντα αξιόλογα στοιχεία δια την μελέτην της εξέλιξεως της πόλεως από της έλληνιστικής περιόδου εις την ρωμαϊκήν περίοδον και έν συν-εχεία μέχρι των καθαρώς βυζαντινών χρόνων. Αί παρατιθέμεναι κατωτέρω παρατηρήσεις σχετικώς με τό όδικόν δίκτυον¹ της πόλεως συνοψίζουν τά μέχρι τουδε δεδομένα των ανασκαφικών έρευνών.

Πλήν μιās περιπτώσεως όδοϋ δι' ήν έχομεν αποδείξεις, ότι δύναται να αναχθῇ εις τους πρωίμους έλληνιστικούς χρόνους (βλ. μελλοντικώς ΑΔ Χρονικά 1974), άπαντα τά αποκαλυφθέντα τμήματα όδών άναγονται εις τους ρωμαϊκούς χρόνους (βλ. σχέδιον 1 τοπογραφικόν) και άνήκουν εις κυρίας (decumanus, cardo) και δευτερευούσας (vicinae) όδούς², δέν άπεδείχθη δέ ανασκαφικώς, ότι αί ρωμαϊκαι όδοι βαινουν επί παλαιότερων χαράξεων της έλληνιστικής περιόδου. "Αν και παρετηρήθησαν έπισκευαί, ή γενική έντύπωσις είναι, ότι ή αρχική κατασκευή των ήτο έπιμελής³. Τό κατάστρωμα των όδών κατεσκευάσθη εκ μεγάλων πλακών εκ σκληρου λίθου ούχι έντοπίας προελεύσεως, τό δέ πλάτος των κυρίων όδών είναι περίπου 4 μέτρα, και των δευτερευουσών μόλις υπερβαίνει τά 3 μέτρα.

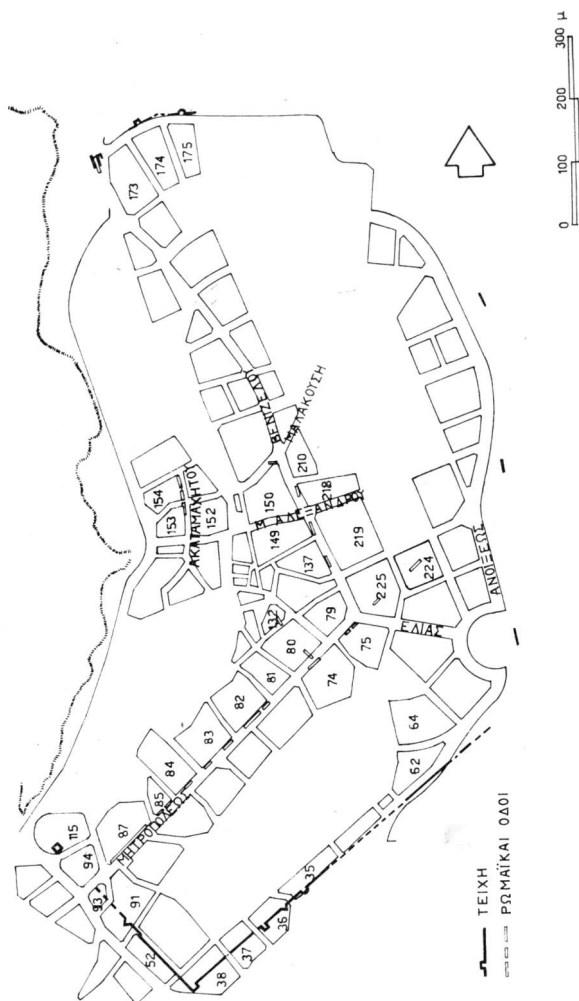
Έκατέρωθεν των όδών ύπάρχουν κράσπεδα, εις τινες δέ περιπτώσεις έβαινον παραλλήλως πρός αυτά πήλινوي σωληνες ύδροδοτήσεως. Εις ώρισμένα εκ των σωζομένων τμημάτων παρετηρήθη ή ύπαρξις κτιστου άποχευτικού άγωγού υπό την όδον και κατά τόν κατά μήκος άξονα αυτης.

1. Ρωμαϊκαι όδοι υπό τας σημερινάς όδους: α) Μητροπόλεως: BCH. 1955 Chron., σ. 274, BCH. 1956, Chron. σ. 315, ΑΔ. 20 Β' Χρον. σ. 430, ΑΔ. 22 Β' Χρον. σ. 410, ΑΔ. 23 Β' Χρον. σ. 345 ΑΔ. 25 Β' Χρον. σ. 384, ΑΔ. 26 Β' Χρον. σ. και ΑΔ. 27 Β' Χρον. β) Βενιζέλου: BCH. 1957, Chron. σ. 600, ΑΔ. 20 Β' Χρον. σ. 433, ΑΔ. 23 Β' Χρον. σ. 348 σχ. 4, γ) Άκαταμαχίτου: ΑΔ. 20 Χρον. σ. 432, ΑΔ. 25 Χρον. σ. 385.

2. Τα άπεικονιζόμενα τμήματα εις τό σχέδιον 1 τά περιλαμβανόμενα έντός ή έμπροσθεν των οικ. τετραγώνων 82, 83, 84, 85, 87, 74, 75, 224 και 225 άφ' ένός και 137, 149, 173 και 218 άφ' έτέρου άνήκουν προφανώς εις τας δύο κυρίας όδους, ένω τά των οικόδομικών τετραγώνων 80, 132, 153, 154 εις τας δευτερευούσας.

3. Περί ρωμαϊκών όδών βλ. εις R. J. F o r b e s, Ancient Roads, σ. 115-165, P. F u s t i e r, La Route, 1968, σ. 64-148, R. C h e v a l l i e r, Die Römerstrassen, «Antike Welt», τ. 4 (1972), σ. 42-52.

Λείψανα ρωμαϊκών όδών εξ άλλων έλληνικών πόλεων: Πάτραι: ΑΔ., τ. 26 (1971), Χρονικά σ. 171 κ.έ. ΑΑΑ. τ. IV (1971), σ. 306-310. Θεσσαλονίκη: «Balkan Studies», τ. 14 (1973), σ. 303-307.

Σχέδ. 1. Βέροια. Ρυμοτομικὸν συγχρόνον πόλεως
ἐπὶ τοῦ ὁποίου σημειοῦνται αἱ θέσεις τῶν ἀρχαίων λειψάνων

Αί επιχώσεις τῶν ὁδῶν ὕψους περίπου 2 μέτρων μέχρι τῆς σημερινῆς επιφανείας ἀνάγονται μόνον εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, γεγονός τὸ ὁποῖον δὲν βοηθεῖ μὲν εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν ὁδῶν, ἀλλὰ παρέχει ἐμμέσως τὴν πληροφορίαν, ὅτι αὗται ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ κατὰ τὰς μεταγενεστέρας περιόδους.

Ἐλλείπει βεβαίον μαρτυριῶν μόνον ὑποθέσεις δύνανται νὰ διατυπωθῶν διὰ τὴν χρονολόγησιν, αἱ ὁποῖαι κατὰ κύριον λόγον στηρίζονται εἰς ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐρεθέντα ἐπὶ ἡ παραπλεύρως τῶν ὁδῶν¹. Ταῦτα ὁμοῦ μετὰ τὴν παρατήρησιν, ὅτι δὲν ἐπεσημάνθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἡ ὑπαρξίς ἰδιωτικῶν οἰκοδομημάτων κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν (παρόδια) ὁδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι τουλάχιστον ὥς πρὸς τὰς περιπτώσεις τῶν κυρίων ὁδῶν θὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν πιθανὸν καὶ *vias colonnatas*² ὀναλόγους πρὸς ἐκεῖνας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἐδέσσης. Οὗτος δὲ ὁ τύπος τῆς ὁδοῦ ἐμφανίζεται εἰς τοὺς μετὰ τὸν Τραϊανὸν χρόνους.

2. Ἑλληνιστικοὶ τάφοι ὁδοῦ Ἀφροδίτης

Κατὰ τὰς διὰ μηχανικῶν μέσων ἐργασίας διαπλατύνσεως καὶ ἐκβαθύνσεως ὑπὸ τοῦ Δήμου Βεροίας τῆς ὁδοῦ Ἀφροδίτης (ἔτος 1972), εἰς τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς πόλεως, ἀνευρέθησαν τρεῖς ὑστεροελληνιστικοὶ τάφοι (Α-Γ) λαξευτοὶ ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ, ὑποκιτρίνου χρώματος, βράχου τῆς περιοχῆς. Ἐξ αὐτῶν ὁ εἰς (Β) παρεσύρθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν μὴ γενόμενος ἀντιληπτὸς ἐγκαίρως ὑπὸ τοῦ χειριστοῦ τοῦ ἐσκαφέως, διασωθέντων ἐν τοῦτοις τινὼν τῶν κτερισμάτων του. Οἱ ἕτεροι δύο ἀνευρέθησαν ἀνέπαφοι (σχέδ. 2).

Τάφος Α. Καμαροσκεπής, πεφραγμένος κατὰ τὴν ΒΔ μακρὰν πλευρὰν αὐτοῦ δι' ἀργῶν λίθων ἄνευ συνδετικῆς τινος ὕλης. Διαστάσεις ἐσωτερικῶς: Μῆκος 2,10 μ., πλάτος 0,70 μ., ὕψος 1,10 μ. Τὸ περιεχόμενον του, κτερίσματα καὶ ὀλίγα ἐν ἀποσυνθέσει ὁστᾶ καὶ ὀδόντες, μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται περὶ παιδικοῦ τάφου. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ νεκροῦ ἦτο ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ.

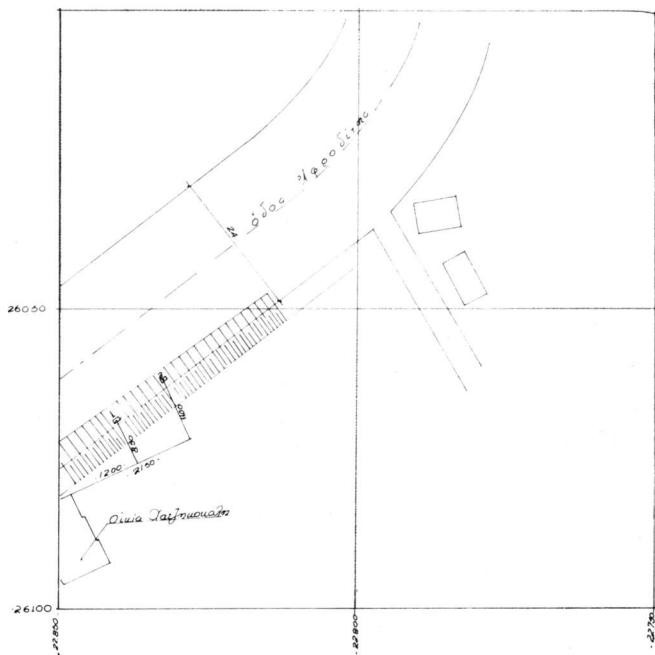
Κτερίσματα: (Πίν. I, α) ἀρ. εὐρ. Μ. Βεροίας Π. 1291-Π. 1304 καὶ Μ 908-10, 913.

1) Ἀκέραιον πῆλινον εἰδῶλιον ἱσταμένης γυναικὸς κοῖλον ἐσωτερικῶς. Εἰς τὸ μέσον περιῖπου τῆς ἀδρομερῶς εἰργασμένης ὀπισθίας ὄψεως κυκλικῇ

1. Εἰς οἰκόπεδον Μαυρίδη (Ο.Τ. 87) βλ. ΑΔ. 25, Χρον. σ. 381: Τμήμα ἀρραβδῶτου κίονος, βάσις καὶ κιονόκρανον, ἅπαντα ἰωνικοῦ ρυθμοῦ καὶ εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδ. τετράγωνον (ΑΔ. 20 Χρονικά σ. 431) βάσις ἰωνικοῦ κίονος. Εἰς οἰκόπεδον Σανοπούλου (Ο.Τ. 75) ΑΔ., τ. 27 (1974) Χρονικά, τμήμα βάσεως ἰωνικοῦ κίονος. Εἰς οἰκόπεδον Φωτιάδου (Ο.Τ. 84) βλ. ΑΔ., τ. 24, Β' Χρονικά σ. 322, δύο βάσεις ἰωνικῶν κίωνων. Εἰς (Ο.Τ. 82) ΑΔ. τ. 24, Β' Χρονικά σ. 321, κίων ἀρράβδωτος.

2. L. C r e m a, L'Architettura Romana εἰς τὴν σειρὰν Enciclopedia Classica, σ. 349 κ.έ.

ὀπῇ ἐξαερισμοῦ. Ἡ μορφή φέρει ποδὴρην ὑψηλὰ ἐξωσμένον χιτῶνα, ἔχει δὲ τὴν μὲν δεξιάν ἐπὶ τῆς ὀσφύος, τὴν δὲ ἀριστεράν κατὰ μήκος τοῦ κεκαμμένου ἀριστεροῦ ποδός. Ἡ ἐπιδερμὶς τοῦ εἰδωλίου ἐφθαρμένη. Ὑψος 0,27 μ.

Σχέδ. 2. Ἑλληνιστικοὶ τάφοι Α(=1) καὶ Γ(=2) ὁδοῦ Ἀφροδίτης (Βέροια).
Ὁριζοντιογραφία

2) Ἀκέραιον πῆλινον εἰδῶλιον καθημένης γυναικός, κοῖλον ἐσωτερικῶς, τοῦ τύπου τῶν «ἱεροδούλων». Ἐπὶ τῆς κόμης ἀκτινωτοῦ σχήματος στεφάνη. Αἱ χεῖρες ἐλλείπουν ἐκ κατασκευῆς. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους. Ὑψος 0,245 μ. Πρβλ. S. Mollart-Besques, Catalogue raisonné des figurines et reliefs du musée du Louvre III (1972) σ. 135 ἀρ. D. 909, πίν. 171c (Χρονολογεῖται περὶ τὸ μέσον τοῦ 2ου αἰῶνος π.Χ.).

3) Ἀμοφρεὺς ἀγάνωτος οἰκιακῆς χρήσεως. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους, κοιλία ἐπιμήκης, λαβαὶ πεπλατυσμένοι μετ' αὐλακώσεων, χεῖλος σχηματι-

ζόμενον ἐκ δύο πλαστικῶν ἐπαλλήλων δακτυλίων. Διαστάσεις: "Υψος 0,31 μ., διαμ. χείλους 0,05 μ., διάμ. βάσεως 0,105 μ.

4) Εἰδώλιον ὡς τὸ προηγούμενον. Ἐπὶ τῆς «διακριδόν» τεταγμένης κόμης ὑπολείμματα ταινιῶν ἐκ φύλλων χρυσοῦ. Πηλὸς καστανέρυθρος. Διαστάσεις: "Υψος 0,265 μ. Πρβλ. BCH 1956, σ. 314, εἰκ. 3 ἐκ Βεροῖας. Δέλος XXIII σ. 148 κ.έ., πίν. 44-45.

5) Σχεδὸν ἀκέραιον πήλινον εἰδώλιον ἵσταμένης κατ' ἐνώπιον γυναικός, κοῖλον ἐσωτερικῶς, μετὰ ἰδιαιτέρας βάσεως. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς ἀδρομερῶς εἰργασμένης ὀπισθίας ὀψεως κυκλικὴ ὀπὴ ἐξαερισμοῦ. Ἡ μορφή φέρει ποδὴρην χειριδωτὸν χιτῶνα, ὕψηλὰ ἐξωσμένον, ἡ θέσις δὲ τῶν χειρῶν εἶναι ἢ αὐτὴ ὡς ἐκείνη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1. Ἐπὶ τῆς βοστρυχωτῆς κόμης ἡμισελήνοειδῆς στεφάνη. Ἰχνη χρωμάτων ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος. Πηλὸς ἐρυθρῶς. "Υψος 0,325 μ. Πρβλ. τὰς κεφαλὰς Δέλος XXIII πίν. 46 ἀρ. 455 καὶ 457 (τέλη 2ου αἰ. π.Χ.) καὶ τὸ ἀγαλματίδιον D. Burr, Terracottas from Myrina in the Museum of Fine Arts in Boston 1934 πίν. XXXIV ἀρ. 89 (μέσον 2ου αἰ. π.Χ.).

6) Μόνωτος ἀγάνωτος χύτρα. Πηλὸς ὑπερύθρος, ἀκάθαρτος. Μετάβασις ἀπὸ ὤμων εἰς κοιλίαν μᾶλλον γωνιώδης. Λαβὴ πεπλατυσμένη ἄνευ αὐλακώσεως. Διαστάσεις: "Υψος 0,115 μ., διάμ. χείλους 0,097 μ., διάμ. στομίου 0,08 μ. Περί τοῦ κοινοῦ τούτου τύπου τῶν ἀγγείων ὄρα σχετ. AE 1955, σελ. 45 κ.έ.. ΑΔ, τ. 22 (1967), σ. 407 κ.έ., πίν. 308. «Μακεδονικά», τ. IB', σ. 162, ἀρ. 1.

7) Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα πηλίνου, κοῖλου ἐσωτερικῶς, εἰδωλίου παριστῶντος δύο ἐραλδικῶς ἵσταμένους κατ' ἐνώπιον ἐρωτιδεῖς ἐνδεδυμένους μόνον χλαμύδα καὶ ἐρειδομένους ἐπὶ κιονομόρφου μεταξὺ αὐτῶν θυμιατηρίου (:). Πηλὸς ἐρυθρῶς. Ἰχνη κυανοῦ χρώματος ἐπὶ τῶν πτερῶν τῶν σωμάτων καὶ τοῦ θυμιατηρίου. "Υψος 0,19 μ.

8) Ἀκεραία πηλίνη κυλινδρική πυξὶς μετὰ τοῦ πόματός της. Πηλὸς πορτοκαλόχρους, ἐπίχρῖσμα μέλαν ἀμαυρόν, ἐνιαχοῦ ἀπολεπισθὲν. Διαστάσεις: "Υψος 0,10 μ., διάμ. δακτυλιωτῆς βάσεως σώματος 0,045 μ.

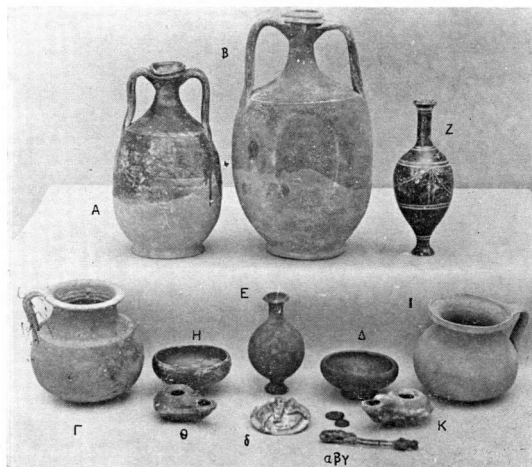
9) Πυξὶς ἀποτελεσθεῖσα ἐκ πολλῶν τεμαχίων. Πηλὸς καστανέρυθρος, ἐπίχρῖσμα στιλπνὸν καστανέρυθρον ἀπολεπισθὲν κατὰ τμήματα. Λαβαὶ κυκλικῆς διατομῆς κάθετοι ἐπὶ τῶν ὤμων, βάσις δακτυλιόσχημος. Ἐπὶ τῆς κοιλίας κύκλῳ ἐγγάρακτοι γραμμαί.

Διαστάσεις: "Υψος 0,16 μ., διάμ. στομίου 0,085 μ., διάμ. βάσεως 0,055 μ. (Πρβλ. AE 1932, σελ. 71, εἰκ. 25,5 ἐκ Δυτ. Μακεδονίας).

10) Σκυφίδιον ἄωτον μετὰ νεύοντος πρὸς τὰ ἔσω χεῖλους. Πηλὸς τεφρὸς, γάνωμα τεφρὸν ἀμαυρόν. Τὴν κοιλίαν περιθέουν δύο παράλληλοι ἐγγάρακτοι γραμμαί. Διαστάσεις: "Υψος 0,047 μ., διάμ. χείλους 0,095 μ. (Παρόμοιον AE 1955, σ. 37, εἰκ. 17,3 καὶ σ. 39, εἰκ. 18,2 «Μακεδονικά», τ. IB', σ. 160, ἀρ. 3). Ἐντὸς τούτου εὐρέθῃ χαλκοῦν νόμισμα Πέλλης χρονολογούμενον εἰς τὸ 187 π.Χ. κ.έ. (Gaebler III, πίν. XXI. 4).

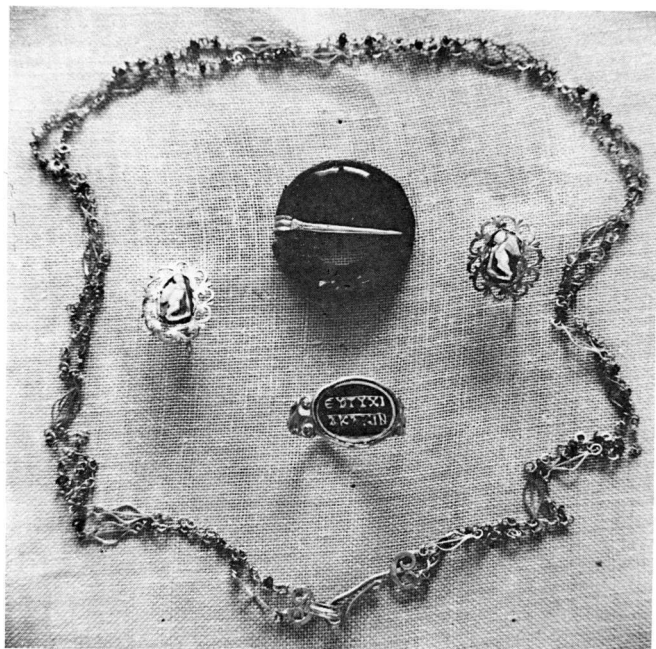
α) Κτερίσματα τάφου Α' ὁδοῦ Ἀφροδίτης

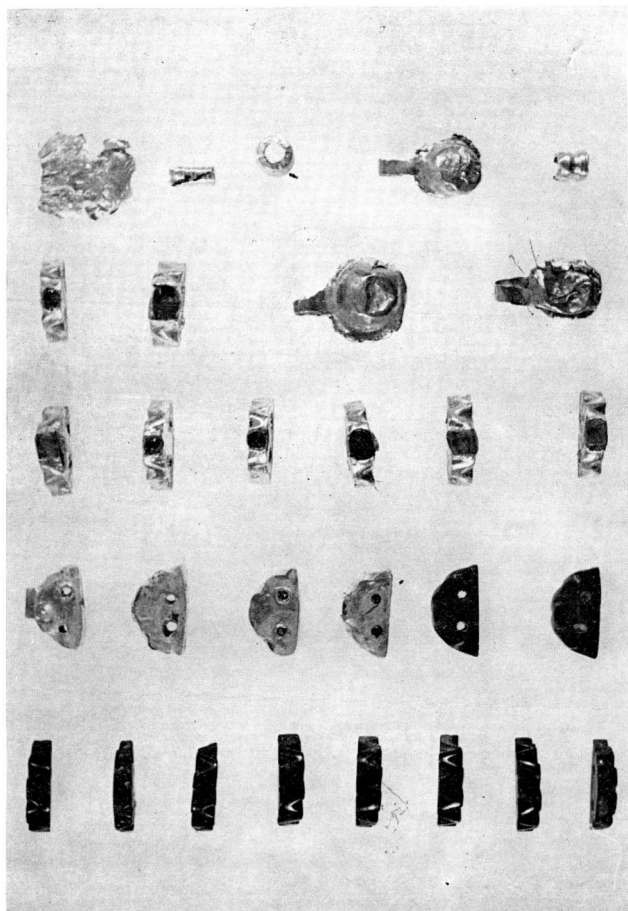
β) Κτερίσματα τάφου Γ' ὁδοῦ Ἀφροδίτης

Ἀργυροῦν διακάμιον με παρόστασιν Ἀφροδίτης Ἐπιτομῆς

Κοσμήματα ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου ΚΙΒ. Β' (3ον αἰ. μ.Χ.).

Κοσμήματα ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου ΚΙΒ. Β' ζον αἰ. μ.Χ.

11) Ἀκέραιον ἀτρακτοειδὲς μυροδοχεῖον. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους καὶ κατὰ τὸ τμήμα τοῦ ὑψηλοῦ λαιμοῦ φέρει ἐπίχρισμα μέλαν καστανόν. Διαστάσεις: Ὑψος 0,12 μ. (Πρβλ. ΑΕ 1955, σ. 34, εἰκ. 15,3 καὶ σ. 35, ἀρ. 19). Χρονολογεῖται μᾶλλον ἐντὸς τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

12) Ἀκέραιον ἀτρακτοειδὲς μυροδοχεῖον. Πηλὸς ὑπερύθρος. Ὑψος 0,105 μ.

13) Λύχνος μονόμυξος. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους, γάνωμα ἐλαφρῶς στιλπνὸν καστανόφαιον, μυκτὴρ τριγωνικός, ὠτίον σιγμοειδές, χεῖλη στομίου κάθετα. Μετάβασις ἀπὸ ὤμων εἰς κοιλίαν γωνιώδης. Διαστάσεις: Μήκος 0,106 μ., διάμ. βάσεως 0,044 μ., ὕψος 0,037 μ. (περίπου ΑΕ 1955, σ. 29, ἀρ. 8 καὶ 9. Τύπος XIX Ἐφέσου. Βλ. Broneer, Corinth IV, 2. α' ἡμισυ 2ου αἰ. π.Χ.)

14) Θραῦσμα υελίνου ἀγγείου τύπου millefiori. Βασικὸν χρῶμα κυανοῦν μὲ διακόσμησιν χρώματος κιτρίνου. Διαστ. σωζ. 0,12 μ. × 0,065 μ. (περὶ τῶν millefiori, βλ. μελέτην τοῦ Γ. Παπαθανασοπούλου εἰς ΑΔ., τ. 21 (1966), Α', σ. 192 κ.ἐ. Α. Oliver εἰς «Journal of Glass Studies», τ. Χ (1968), σ. 48 κ.ἐ.).

15) Χαλκοῦν ἡμίτομον σφαῖρας, φέρον κατὰ τὴν «κορυφὴν» ὀπὴν διαμ. 0,038 μ., ὕψ. 0,02 μ. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ κωδωνίσκου, οὔτινος ἐλλείπει ὁ κρίκος ἀναρτήσεως καὶ τὸ γλωσσίδιον (πρβλ. Olynthus X, σ. 519, ἀρ. 2614, πίν. CLXVII).

16) Χαλκοῦν ἀσπιδοειδὲς δισκάριον φέρον ὀπὴν εἰς τὸ κέντρον, ἀποτελοῦν τμήμα «πλαταγῆς» (κουδουνίστρα), διαμ. 0,049 μ. (περὶ τῶν «πλαταγῶν» βλ. Olynthus X, σ. 495 κ.ἐ., ἀρ. 2561).

17) Δύο ἐνώτια ἐκ περιτμήτου ἐλάσματος χρυσοῦ φέροντος ἔκτυπον κατ' ἐνώπιον ἀνδρικήν γυμνὴν μορφήν στηρίζουσιν τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος. (Πρβλ. ἐντελῶς ὅμοιον ἔλασμα εἰς ΑΕ 1955 σ. 49, ἀρ. 3, εἰκ. 27 τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ νέου εὐρήματος ἀποδεικνύεται ὅτι ἀνήκει εἰς ἐνώτιον καὶ οὐχὶ εἰς δακτύλιον).

18) Ψήγματα χρυσοῦ ἐκ στεφάνου.

Τά φ ο ς Β. Ἐκ τοῦ πιθανώτατα λαξευτοῦ τάφου περισυνελλέγησαν εἰς λύχνος (Broneer, Corinth IV, 2. Τύπος XIX Ἐφέσου), τμήμα πινακίου, ἀγᾶνωτος χύτρα, τμήμα ἐτέρας χύτρας καὶ τμήμα γυναικείου εἰδωλίου.

Τά φ ο ς Γ. (Σχέδ. 3). Καμαροσκεπής, πεφραγμένος κατὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ διὰ παρίνων γωνιολίθων. Διαστάσεις ἐσωτ.: Μήκος 4,10 μ., πλάτος 3,20 μ., ὕψος 1,63 μ., ἄνοιγμα εἰσοδού 1,20 μ. Ἐντὸς τοῦ τάφου περιείχοντο δύο ταφαί: Ἡ α) ἀνήκουσα εἰς παιδίσκη—εὐρίσκετο παραπλευρῶς τῆς νοτιοανατολικῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ τάφου. Ἐκ τοῦ σκελετοῦ διεσώθησαν ἐλάχιστα κεκαυμένα ὅστ' ἐντὸς στρώματος τέφρας (προηγήθη καθσις) καὶ ὀδόντες καὶ ἡ β) ἀνήκουσα εἰς γυναῖκα· εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ τάφου καὶ κατὰ μήκος

τοῦ μεγίστου ἄξονος αὐτοῦ. Ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν προηγουμένην ταφήν, ὁ σκελετὸς τῆς γυναικὸς διετηρεῖτο εἰς ἀρίστην κατάστασιν, εἰς ὑπτίαν θέσιν. Περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα εὐρέθησαν σιδηρᾷ καρφία καὶ τμήματα σεσηπότες ξύλου ἀνήκοντα προφανῶς εἰς τὸ ξύλινον φορεῖον. Παρὰ τὸν ἀριστερόν ὦμον τῆς νεκρᾶς θραῦσμα καλυπτήρος λακωνικοῦ τύπου ἐχρησίμευσεν πιθανώτατα ὡς προσκεφάλαιον. Προσανατολισμὸς τοῦ σκελετοῦ ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ.

Κ τ ε ρ ί σ μ α τ α Τ α φ ῆ ς α (Πίν. Ι, β).

Ε. Δακρυδόχος μετὰ σφαιρικής κοιλίας. Πηλὸς τεφρὸς, ἐπίχρισμα τεφρὸν ἁμαυρόν. Ὑψος 0,11 μ.

Ζ. Μελαμβαφῆς δακρυδόχος μεθ' ὑψηλοῦ λαιμοῦ καὶ ὠσειδοῦς κοιλίας ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐγγάρακτος καὶ γραπτῇ, διὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, διακόσμησις τύπου west slope Ἀκροπόλεως, ἐκ γιρλάνδης φύλλων καὶ ἀνθέων. Ὑψος 0,184 μ. 2ου αἰ. π.Χ.

Η. Σκυφίδιον ἄωτον μετὰ νεύοντος πρὸς τὰ ἔσω χεῖλους. Πηλὸς ἐρυθρωπός· κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ ἐξωτερικῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν ἐσωτερικῶς φέρει στιλπνὸν μέλαν ἐπίχρισμα. Διαστάσεις: Ὑψος 0,04 μ., διάμ. χεῖλους 0,085 μ., διάμ. δακτυλοειδοῦς βάσεως 0,035 μ. (πρβλ. ΑΕ 1955 σ. 37, εἰκ. 17,3, «Μακεδονικά», τ. ΙΒ', σ. 160, ἀρ. 2).

δ. Ἀργυροῦν δισκάριον ἀσπιδοειδές (διάμ. 0,064 μ.) ἐπίχρυσον, μὲ ἔκτυπον παράστασιν Ἀφροδίτης Ἐπιτραγίας (Πίν. ΙΙ).

Ἡ θεὰ καθημένη κατ' ἐνώπιον ἐπὶ τῆς ράχης καλπάζοντος τράγου, ἐνδεδυμένη ἱμάτιον, καλύπτει μόνον τοὺς πόδας, ἀνασύρει διὰ τῆς (ὑπερυψωμένης) δεξιᾶς παρυφήν τοῦ ἐνδύματος, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖται ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ζώου. Ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς (ἐν τῷ πεδίῳ), κατὰ τρόπον ἐσχηματοποιημένον παρίστανεται θαλάσσιον κύμα. Περὶ τῆς Ἀφροδίτης Ἐπιτραγίας βλ. BCH 1965, σ. 556-566 (Ε. Levy), Ε. Simon, Die Götter der Griechen, σ. 252 κ.έ.

ε. Μικρὸν τμήμα κατεστραμμένης σιδηρᾶς πόρπης.

στ. Ὀδόντες.

Κ τ ε ρ ί σ μ α τ α Τ α φ ῆ ς β (ἀρ. εὐρ. Μ. Βεροίας Π 1313-19 καὶ Μ 914).

Α. Ἀμφορίσκος οἰκιακῆς χρήσεως. Πηλὸς ἐρυθρωπός, κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ καὶ πλεον ἐπίχρισμα μέλαν στιλπνόν. Ἡ μετὰβασίς ἀπὸ τῶν ὤμων εἰς ἐπιμήκη κοιλίαν γωνιώδης, λαιμὸς μᾶλλον χαμηλός, λαβαὶ πεπλατυσμέναι μετ' αὐλακώσεων, χεῖλος συγκείμενον ἐκ δύο πλαστικῶν ἐπαλλήλων δακτυλίων. Διαστάσεις: Ὑψος 0,115 μ., διάμ. βάσεως 0,09 μ. Πρβλ. ΑΕ 1955, σ. 43 κ.έ. κυρίως σ. 44, ΑΔ τ. 21 (1966), πίν. 365 θ-ι, «Μακεδονικά», τ. ΙΒ', σ. 159, ἀρ. 1 καὶ 2.

Σχέδ. 3. Τάφος Γ' ὁδοῦ Ἀφροδίτης (Βερούα)

Β. Ἀμφορίσκος οἰκιακῆς χρήσεως. Πηλὸς ἐρυθρῶπός. Εἰς τὸ ἄνω ἤμισυ τοῦ ἀγγείου ἐπίχρισμα ἐρυθρόν, μεταξὺ ὧμων καὶ κοιλίας ἐγγράφατος ζώνη, λαβαὶ πεπλατυσμέναι μετ' αὐλακώσεων, χεῖλος ἀποτελούμενον ἐκ δύο πλαστικῶν ἐπαλλήλων δακτυλίων. Ὑψος 0,285 μ., διάμ. βάσεως 0,095 μ.

Γ. Μόνωτος χύτρα ἀγάνωτος. Πηλὸς καστανέρυθρος ἀκάθαρος. Ἡ λαβὴ φέρει αὐλάκωσιν κατὰ τὸν ἄξονά της. Διαστάσεις: Ὑψος 0,12 μ., διαμ. χείλους 0,089 μ., διάμ. στομίου 0,07 μ. Ἐντὸς τῆς χύτρας εὐρίσκετο ὁ λύχνος Θ.

Θ. Λύχνος μονόμυξος μετὰ χαμηλῆς δακτυλιοσχίμου βάσεως καὶ ὀπίου σιγμοειδοῦς. Μυκτήρ τριγωνικός. Πηλὸς τεφρός, γάνωμα ἀμαυρόχρουν. Μῆκος 0,075 μ., διάμ. βάσεως 0,037 μ., ὕψος 0,029 μ. (ΑΕ 1955, σ. 27, ἀρ. 3, εἰκ. 3,2 καὶ 5). Πρβλ. Broneer, Corinth IV, 2, τύπος XII (2ου αἰ. π.Χ.).

Δ. Σκυφίδιον ἄωτον μετὰ νεύοντος ἐντόνως πρὸς τὰ ἔσω χείλους. Ὑπάρχουν ρωγαὶ εἰς τὸν πυθμένα του προκληθεῖσαι ἐκ τῆς ἐναποθέσεώς του ἐντὸς τῆς νεκρικῆς πυρᾶς. Ὑψος 0,032 μ., διάμ. χείλους 0,085 μ.

γ. Τὸ μεγαλύτερον τμήμα ἡμικατεστραμμένης σιδηρᾶς πόρπης, ἧς ἡ δίδυμος συρματίνη περόνη χαλκῇ. Μῆκος: 0,105 μ.

α. Χαλκοῦν νόμισμα Κασσάνδρου (316-297 π.Χ.) (Fitzwilliam Coll. II σ. 66, ἀρ. 3554 κ.έ.).

Ι. Μόνωτος χύτρα ἀγάνωτος. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους ἀκάθαρος. Χεῖλος κάθετος, λαβὴ μετὰ μιᾶς αὐλακώσεως κατὰ τὸν ἄξονα. Μεμονωμένα ἶχνη αἰθάλης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς. Ὑψος 0,105 μ., διάμ. χείλους 0,094 μ.

Κ. Λύχνος μονόμυξος μετὰ χαμηλῆς δακτυλιοσχίμου βάσεως. Πηλὸς πορτοκαλλόχρους, γάνωμα ἐρυθρόν, ἐλαφρῶς στιλπνόν, μετὰ σκοτεινῶν ἐνιαχοῦ στιγμάτων ἐκ τῆς ἀμελοῦς ὀπτήσεως. Μῆκος 0,089 μ., διάμ. βάσεως 0,036 μ., ὕψος 0,03 μ. πρβλ. ΑΕ 1955, σ. 29, ἀρ. 10. Broneer, ἔ.ἀ., τύπος XVIII. Χρονολογεῖται 150-50 π.Χ.

β. Χαλκοῦν νόμισμα Θεσσαλονίκης (168 π.Χ. κ.έ.). (Hunterian Coll. σ. 367, ἀρ. 10, Fitzwilliam. ἔ.ἀ., σ. 94, ἀρ. 3767 κ.έ.).

Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Τινὰ τῶν ἀγανώτων χυτρωειδῶν ἀγγείων τόσον εἰς τὸν Α ὅσον καὶ εἰς τὸν Γ τάφον ἦσαν ἐντελῶς καινουργῇ, χρησιμοποιηθέντα τὸ πρῶτον ἐπὶ τούτῳ διὰ τὴν ταφήν. Ἐξ αὐτῶν αἱ χύτραι τοῦ τάφου Γ (ταφὴ β'), Γ καὶ Ι, περιεῖχον ἀνὰ ἓνα λύχνον (λύχνον Θ καὶ Κ ἀντιστοιχῶς), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη παρατηρηθῇ διὰ τὸ εἶδος τῶν ἀγγείων τούτων καὶ εἰς ἄλλους ὑστεροελληνιστικούς τάφους τῆς Βεροίας.

Ἡ ἐπισήμανσις θραυσμάτων κεράμων πλησίον τῶν κρανίων εἶναι ὡσαύτως σύνηθες φαινόμενον διὰ τὰς ὑστεροελληνιστικὰς ταφάς, ταῦτα δὲ δύνανται, ὥς ἐλέχθη, νὰ θεωρηθοῦν ὡς προσκεφάλαια. Τέλος ἡ ἐντὸς τοῦ σκυ-

φιδίου 10 τοῦ τάφου Α ἀνεύρεσις κεκαυμένων ὀσταρίων πτηνοῦ, θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς τροφή διὰ τὸ νεκρὸν παιδίον μᾶλλον παρὰ ὡς «ταφή» οἰκοσίτου ζώου. Πρβλ. Kurtz-Boardman, *Greek Burial Customs* 1971, σ. 204 καὶ 215¹.

3. Ρωμαϊκοὶ Τάφοι ἐν τὸς Οἰκοπέδου Ἀφῶν Κιοσέογλου

Ἔργασίαι ἀποχωματώσεως (ἔτος 1972) εἰς τὸ κατὰ τὴν πρὸς Κοζάνην ἑξοδὸν τῆς πόλεως οἰκόπεδον (Ο.Τ. 45) Ἀφῶν Κιοσέογλου, ἔφερον εἰς φῶς τέσσαρες κιβωτισχήμους τάφους (ΚΙΒ Α'-Δ'), ἐκτισμένους καὶ κεκαλυμμένους διὰ λευκῶν μαρμαρίνων λεπτῶν πλακῶν. Οὗτοι ἀνήκουν εἰς τὸ γνωστὸν ἐκτεταμένον νότιον νεκροταφεῖον τῆς Βεροίας ἐρευνηθὲν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπ' εὐκαιρίᾳ οἰκοδομήσεων καὶ διαμορφώσεων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν χώρων (ΑΔ, τ. 19 (1964) Χρον., σ. 350 κ.έ. ΑΔ, τ. 24 (1969) Χρον., σ. 313 κ.έ. ΑΔ, Χρον. ἔτους 1974).

Ἐκ τῶν διερευνηθέντων τάφων κτερίσματα περιεῖχεν μόνον ὁ ΚΙΒ Β', ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἀνευρέθησαν μὲν ἀνέπαφοι πλὴν ὅμως ἀκτέριστοι². Κατωτέρω παρατίθενται τὰ ἐκ τοῦ τάφου ΚΙΒ Β' εὐρήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἐν ἐνδιαφέρον σύνολον κοσμημάτων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος (Πίν. III-IV).

α) Λεπτὸν χρυσοῦν ἄλυσιδωτὸν περιδέραιον ἀποτελούμενον ἐκ κρίκων καὶ ὑελίνων ψηφίδων μέλανος χρώματος («ὄρμος [χρυσοῦς] διάλιθος»). Μῆκος ἀλύσεως 0,20 μ.

β) Ζευγὸς χρυσῶν ἐνωτίων, ἐπὶ τῶν ἡμιπολυτίμων λίθων (ὄνυξ) τῶν ὁποίων ἀνάγλυφος παράστασις ἐρωτιδέως ἐρειδωμένου ἐπὶ ἀνεστραμμένης, καιούσης δαδός. Διάστ. «σφενδόνης» : 0,013 μ. × 0,015 μ.

γ) Δακτυλιόσχημος πόρπη ἐκ γαγάτου λίθου³ μετὰ χρυσῆς περόνης ἀσφαλείας. Διάστάσεις ἐσωτ. διαμ. 0,015 μ., ἐξωτ. 0,025 μ.

δ) Χρυσοῦς δακτύλιος φέρων ἐπὶ τῆς σφενδόνης ἡμιπολύτιμον λίθον (ὄνυξ) ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐν ἀναγλύφῳ καὶ εἰς δύο στίχους ἡ ἐπιγραφὴ ΕΥΤΥΧΙ ΑΚΑΚΙΝ. (Ὅμοίαν ἐπιγραφὴν ἐπὶ cameo ὄρα ἐν Walters, *Catalogue of the Engraved Gems* e.t.c. in the British Museum 1926 ἀρ. 3703 καὶ Henkel,

1. Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα εὐρήματα φυλάσσονται εἰς τὸ Μουσεῖον Βεροίας καὶ φέρουν ἀριθμὸν εὐρετηρίου.

2. Διὰ σ τ ᾱ σ εἰ ς τ ᾱ φ ῶ ν :

ΚΙΒ Α' : Μῆκος 1,70 μ., πλάτος 0,54-0,65 μ., βάθος 0,60 μ.

ΚΙΒ Β' : Μῆκος 1,84 μ., πλάτος 0,83 μ., βάθος 0,64 μ.

ΚΙΒ Γ' : Μῆκος 1,98-2,15 μ., πλάτος 1,00 μ., βάθος 0,62 μ.

ΚΙΒ Δ' : Μῆκος 2,39 μ., πλάτος 1,28 μ., βάθος 0,63 μ.

3. Βλ. H. H o f f m a n n, *Ten Centuries that shaped the West*, 1970, σ. 471-472 διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕλικου.

Römische Fingerringe der Rheinlande αρ. 219 «ΕΥΤΥΧΙ/ΑΚΑΚΙ» πρβλ. και Corinth XII, αρ. 1810. Διάστ. σφενδόνης 0,014 μ. × 0,011 μ. (Πίν. III).

ε) Τρία χρυσά σφαιροειδή, κοίλα έσωτερικώς, περιάπτα μετά προσηρητημένου κρίκου έξαρτήσεως ανήκοντα πιθανώς εις ψέλλιον. Μήκος 0,02μ.-0,022 μ.

στ) Είκοσι δύο εκ γαγάτου λίθου ήμικυκλικά κομβία φέροντα έγκοπάς κατά την χορδήν και εκαστον ανά δύο όπας προσδέσεως. Μήκος 0,016 μ., ύψος 0,099 μ., πάχος 0,004 μ.

ζ) Δώδεκα χρυσά, κοίλα έσωτερικώς, κομβία σχήματος και διαστάσεων ως τά άνωτέρω, φέροντα κατά τó μέσον τής χορδής εκαστον ανά έν ήμιδιαφανές λιθάριον χρώματος πρασίνου, έρυθρου ή κυανού.

η) Δύο χρυσά κυλινδρικά στελέχη, και μικρότατα τεμάχια χρυσών έλασμάτων.

ΑΙΚ. ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΟΥ - ΙΩΑΝ. ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ

RÉSUMÉ

C. Romiopolou - J. Touratsoglou, De l'ancienne ville de Véria.

Les auteurs de cet article donnent au début un rapport synoptique des restes des routes romaines de Véria avec une date probable de leur construction. Dans le plan publié ces routes sont représentées en rapport avec les remparts anciens et le réseau de routes modernes de la ville.

Un groupe de tombes, datés vers le 2ème siècle av. J. Chr. était fouillé à la partie Sud-Ouest de Véria. Quelques remarques intéressantes sont faites sur les coutumes funéraires de la période hellénistique tardive.

Une tombe rectangulaire qui appartient au cimetière Sud de l'ancienne ville a livré l'ensemble de bijoux et des offrandes qui sont décrits finalement, datés vers le 3ème siècle après J. Chr.